

VỀ SỰ CẦN THIẾT CỦA CỐNG CỬA KHÂU TRÊN SÔNG AN CỰU

Lê Phú*

1. Đặt vấn đề

Cống Cửa Khâu hay còn gọi là cống Phủ Cam⁽¹⁾ được xây dựng từ năm 1977, cách vị trí cửa vào sông An Cựu khoảng hơn 200m và hoàn thành đưa vào sử dụng năm 1980. Lúc ấy Sở Thủy lợi Bình Trị Thiên là cơ quan quản lý và khai thác công trình này. Theo thiết kế cống Cửa Khâu có ba nhiệm vụ chính là ngăn mặn; hạn chế lũ tiểu mãn, lũ sớm và điều tiết mực nước phục vụ sản xuất nông nghiệp. Sau khi hoàn thành, cống Cửa Khâu đã phát huy được hiệu quả trong phục vụ sản xuất nông nghiệp ở khu vực phía đông nam thành phố Huế và các huyện vùng hạ lưu dọc theo sông An Cựu.... Tuy nhiên, trong nhiều năm trở lại đây tình trạng khô cạn vào mùa kiệt và ô nhiễm ngày càng tăng do rác thải và bèo lục bình đã biến sông An Cựu dần trở thành một dòng sông tù đọng, phát sinh nhiều vấn nạn về môi trường. Có nhiều nguyên nhân dẫn đến trình trạng này, trong đó có ý kiến cho rằng vai trò của cống Cửa Khâu đã suy giảm và không còn cần thiết khi đã có các công trình thủy lợi - thủy điện trên hệ thống Sông Hương như các hồ chứa Bình Điền (2008), Hương Điền (2011), Tả Trạch (2015) ở thượng nguồn và đập Thảo Long (2008) ở hạ nguồn để điều tiết lũ và ngăn nhiễm mặn cho Sông Hương, Sông Bồ cũng như các chi lưu của nó, trong đó có sông An Cựu. Vì thế, cống Cửa Khâu cần được tháo dỡ hoặc di dời đến địa điểm khác trên sông An Cựu để khơi thông dòng nước, tàu thuyền qua lại thuận tiện và tạo cảnh quan thông thoáng cho dòng sông “nắng đượ mưa trong” này.

Trong phạm vi bài viết này chúng tôi xin điểm lại đôi nét về vai trò và tác động của cống Cửa Khâu trong những năm trở lại đây với mong muốn làm sáng tỏ thêm những khúc mắc bấy lâu nay về sự hiện hữu của cống Cửa Khâu cũng như góp phần giúp bạn đọc có cái nhìn khách quan hơn trong việc nhận định “nên hay không nên” tháo dỡ hoặc di dời cống Cửa Khâu đến một địa điểm khác trên sông An Cựu.

2. Vai trò và tác động của cống Cửa Khâu trên sông An Cựu

Hiện trạng

Theo ông Đoàn Văn Hạo - Trám trưởng Trám Cửa Khâu và đập Thảo Long⁽²⁾ cho biết, hiện nay kết cấu của cống Cửa Khâu gồm có 5 cửa van trực đứng bằng

* Tạp chí Nghiên cứu và Phát triển.

thép (rộng 4m, cao trình đáy -1,5m) và 1 âu tàu (rộng 4m, cao trình đáy -2m) để thuyền bè qua lại; một nhà quản lý cấp 4 (78m²) có kết cấu khung trụ bằng bê tông cốt thép, tường xây gạch và mái lợp tôn. Tổng chiều dài hiện tại của cống là 34m. Ngoài hệ thống lan can phía trên và hệ thống van mở có dấu hiệu xuống cấp nhưng không nghiêm trọng do ảnh hưởng của thời tiết, còn lại cơ sở vật chất của cống vẫn đáp ứng được các mục tiêu và nhiệm vụ của cống hiện nay.

Ảnh chụp cống Cửa Khâu lúc 15h30, ngày 23/10/2018. Ảnh: Lê Phú.

Từ năm 1977 đến nay cống trải qua hai lần sửa chữa và nâng cấp: lần thứ nhất vào năm 1998, cống được sửa chữa và nâng cấp hệ thống cửa đóng mở bằng xi-lanh thủy lực vận hành bằng mô-tơ điện – hệ thống này giúp quá trình vận hành cống dễ dàng và thuận tiện hơn; lần thứ hai vào năm 2011, làm lại nhà vận hành và quản lý cống do mở rộng đường Bùi Thị Xuân.

Quy trình vận hành của cống Cửa Khâu dựa vào tình hình diễn biến phức tạp của thời tiết để đưa ra kế hoạch vận hành đóng mở các cửa. Thông thường nếu thời tiết thuận lợi chu kỳ vận hành đóng mở các cửa được thực hiện hai lần trong năm, đó là vào vụ đông xuân và vụ hè thu để ngăn lũ tiểu mãn, lũ sớm và điều tiết giữ mực nước phục vụ sản xuất nông nghiệp cho sông An Cựu, sông Như Ý, Sông Nong từ 0,2 đến 0,4m. Thời gian còn lại trong năm cả 6 cửa đều được mở để lưu thông dòng nước và tàu thuyền qua lại. Nguồn kinh phí hoạt động hằng năm do UBND tỉnh Thừa Thiên Huế cấp, chủ yếu dùng để duy trì hoạt động vận hành và bảo dưỡng chứ không đủ để nâng cấp và sửa chữa cống.

Ban quản lý cống Cửa Khâu cũng cho biết thêm trong năm 2017 và 2018, Sở Du lịch đã nhiều lần kiến nghị lên UBND tỉnh Thừa Thiên Huế cho phép Sở phối

hợp với cơ quan quản lý công trình (Công ty Quản lý Khai thác Công trình Thủy lợi tỉnh Thừa Thiên Huế) xây dựng phương án tháo dỡ hoặc di dời cống Cửa Khâu đến địa điểm mới trên sông An Cựu nhằm khai thông tuyến giao thông đường thủy phục vụ du lịch từ Sông Hương dọc theo sông An Cựu. Tuy nhiên, đề xuất này đến nay vẫn chưa được thực hiện do chưa lựa chọn được phương án tối ưu.

Vai trò của cống Cửa Khâu

Vai trò của cống Cửa Khâu là ngăn mặn, hạn chế lũ tiểu mãn, lũ sớm và điều tiết mực nước trên sông An Cựu phục vụ sản xuất nông nghiệp cho khoảng 12.000ha lúa vùng đồng bằng các huyện Hương Thủy, Phú Vang và Phú Lộc.

*** *Nhiệm vụ ngăn mặn***

Cống Cửa Khâu được thiết kế để phòng, chống nhiễm mặn từ Sông Hương vào sông An Cựu. Đây được xem là một trong ba nhiệm vụ chính trong thiết kế của cống Cửa Khâu. Theo đánh giá của các nhà khoa học và số liệu của Công ty Xây dựng và Cấp nước Thừa Thiên Huế, ⁽³⁾ vào thời điểm đập Thảo Long chưa được đầu tư nâng cấp và các hồ Hương Điền, Bình Điền, Tả Trạch ở thượng nguồn Sông Hương chưa hoàn thành, vào mùa khô lưu lượng nước ở thượng nguồn đổ về nhỏ, trong khi lượng nước cần khai thác để phục vụ nhu cầu sinh hoạt, sản xuất ngày một tăng dẫn đến mặn xâm nhập sâu vào Sông Hương, nhất là giai đoạn từ năm 2001 đến năm 2005, mặn xâm nhập sớm và vượt quá Nhà máy nước Vạn Niên đến 6km. Hàm lượng muối trong nước sau xử lý tại nhà máy Quảng Tế lúc cao nhất lên đến 1.463mg/l - tính theo NaCl, trong khi nồng độ muối cho phép trong nước sinh hoạt không vượt quá 250mg/l. Trong giai đoạn này, cống Cửa Khâu đã góp phần giảm thiểu tối đa mức độ nhiễm mặn từ Sông Hương vào sông An Cựu, đảm bảo nguồn nước cho sinh hoạt và phục vụ sản xuất. Tuy nhiên, từ sau khi đập Thảo Long được đầu tư nâng cấp với hệ thống 15 van “khổng lồ” ở hạ nguồn Sông Hương và các hồ chứa ở thượng nguồn đi vào hoạt động thì vấn đề nhiễm mặn của Sông Hương đã được ngăn chặn triệt để. Theo số liệu quan trắc nồng độ muối của Sở Tài Nguyên và Môi Trường tỉnh Thừa Thiên Huế cung cấp trong các năm trở lại đây cho thấy từ vị trí đập Thảo Long đến thượng nguồn Sông Hương đã không còn nhiễm mặn vào mùa kiệt. Do đó, chức năng ngăn mặn của cống Cửa Khâu từ khi có đập Thảo Long đến nay đã không còn sử dụng, việc mở toàn bộ hệ thống cửa hoặc tháo dỡ cống Cửa Khâu là có tính khả thi, hoàn toàn không ảnh hưởng đến việc nhiễm mặn từ Sông Hương vào sông An Cựu.

*** *Nhiệm vụ phòng chống lũ tiểu mãn***

Lũ tiểu mãn là lũ đặc biệt xảy ra rất sớm vào khoảng tháng 5, tháng 6 do có hoạt động của dải hội tụ nhiệt đới làm mưa lớn trong thời gian ngắn từ 3 đến 5

ngày gây ra lũ. Lũ tiểu mãn tuy có đỉnh lũ thấp và không phải năm nào cũng xuất hiện nhưng lại có ảnh hưởng rất lớn đến vụ hè thu, vì đây là thời điểm thu hoạch lúa của người nông dân. Do đó, cống Cửa Khâu được thiết kế có khả năng ngăn được đỉnh lũ có cao trình tối đa 2m nhằm giảm thiểu tối đa khả năng lũ tràn vào các cánh đồng dọc theo sông An Cựu trước khi hòa vào sông Đại Giang và đổ ra đầm Cầu Hai tại Cống Quan.

Theo thống kê mực nước max và lưu lượng nước max của các đợt lũ tiểu mãn tại trạm Kim Long giai đoạn 1979 - 2009, lũ tiểu mãn xuất hiện trên Sông Hương có mực nước thấp hơn 2m chiếm 70,65%.⁽⁴⁾ Với mực nước như vậy, trong quãng thời gian ấy cống Cửa Khâu có khả năng ngăn chặn được quá trình gây ngập và đóng một vai trò hết sức quan trọng trong hoạt động sản xuất nông nghiệp trên lưu vực sông An Cựu.

Từ thực tế cho thấy, trong vài năm trở lại đây khi các công trình thủy điện và hồ chứa ở thượng nguồn hệ thống Sông Hương như các hồ Tả Trạch, Hương Điền, Bình Điền và đập Thảo Long ở hạ nguồn đi vào hoạt động đã đóng vai trò quan trọng trong việc giảm thiểu và điều tiết lũ cho toàn hệ thống Sông Hương. Hằng năm, số lượng và quy mô các trận lũ tuy đã dần ít đi nhưng diễn biến lại phức tạp, tiềm ẩn nhiều nguy cơ có thể gây ra những ảnh hưởng nghiêm trọng về người và tài sản. Do vậy, cần xem xét lại tác động của các hồ chứa này đến nhiệm vụ phòng chống lũ tiểu mãn của cống Cửa Khâu hiện nay là như thế nào? Và việc sử dụng cống Cửa Khâu để phòng chống lũ tiểu mãn liệu có thật sự cần thiết nữa hay không?

Trao đổi về vấn đề này, ông Ngô Trọng - Phó Giám đốc kiêm Trưởng phòng Kỹ thuật Công ty Quản lý Khai thác Công trình Thủy lợi Thừa Thiên Huế cho biết, để đánh giá đúng chức năng phòng chống lũ tiểu mãn của cống Cửa Khâu hiện nay, chúng ta cần phải đánh giá mức độ phòng chống lũ tiểu mãn có tần suất 5% và 10% - 15% trong hai trường hợp. Một là, trường hợp lũ tiểu mãn xảy ra khi có mưa lớn ở khu vực thượng nguồn. Trong trường hợp này, do gốc lũ xảy ra ở thượng nguồn và có sự phối hợp điều tiết của các hồ Tả Trạch, Bình Điền, Hương Điền, đập Thảo Long và Cống Quan ở hạ nguồn nên lưu lượng nước của lũ tiểu mãn có tần suất 10% - 15% đo được ở trạm Kim Long có khả năng lớn nhất vào khoảng 97m³/s. Với lưu lượng này theo số liệu quan trắc tại trạm Kim Long cho thấy lũ tiểu mãn chưa thể xuất hiện ở Sông Hương và sông An Cựu. Riêng đối với lũ tiểu mãn có tần suất 5% thì mực nước ở trạm Kim Long có thể chạm ngưỡng tối đa từ 2,28m đến 3m. Với đỉnh lũ này thì cống Cửa Khâu cũng như các cống đập khác ở hạ lưu Sông Hương chỉ đóng vai trò làm chậm đi quá trình ngập lũ chứ không ngăn được quá trình gây ngập ở hạ lưu do khả năng của cống Cửa Khâu chỉ ngăn được mực nước có cao trình tối đa 2m.

Thứ hai, trường hợp lũ tiểu mãn xảy ra do có mưa lớn ở khu vực hạ nguồn và thượng nguồn không mưa. Lúc này, do gốc lũ không phải ở thượng nguồn đổ về nên các hồ thủy điện Bình Điền, Hương Điền, Tả Trạch không thể điều tiết tích trữ nước được mà chỉ có thể sử dụng đập Thảo Long kết hợp với cống Cửa Khâu và Cống Quan để thoát lũ cho vùng hạ lưu. Ở trường hợp này, đối với lũ tiểu mãn có tần suất 10% - 15%, cống Cửa Khâu có khả năng ngăn được nhưng ứng với lũ tiểu mãn với tần suất 5% thì cống Cửa Khâu chỉ có thể làm chậm đi chứ không thể ngăn được quá trình gây ngập ở khu vực hạ nguồn sông An Cựu.

Như vậy có thể thấy các công trình thủy điện và hồ chứa như Bình Điền, Hương Điền, Tả Trạch và đập Thảo Long đã có vai trò quan trọng trong việc điều tiết nước và giảm thiểu tình trạng ngập lũ ở hạ lưu các con sông, trong đó có sông An Cựu. Tuy nhiên, sự hiện diện của các công trình này chỉ hỗ trợ chứ không làm mất đi chức năng phòng chống lũ tiểu mãn của cống Cửa Khâu trên sông An Cựu hiện nay. Cống Cửa Khâu vẫn đóng một vai trò quan trọng và thiết thực trong việc ngăn chặn và giảm thiểu tối đa quá trình gây ngập, tạo điều kiện để bà con nông dân có thêm thời gian thu hoạch lúa trước khi lũ tràn về gây ngập trên diện rộng.

**** Nhiệm vụ giảm ngập cho lũ sớm và lũ chính***

Ngoài nhiệm vụ ngăn mặn và phòng chống lũ tiểu mãn, cống Cửa Khâu còn có nhiệm vụ giảm ngập cho vùng hạ lưu sông An Cựu trong lũ sớm và lũ chính. Theo kết quả tính toán của các nhà khoa học⁽⁵⁾ khi có sự điều tiết của hồ Bình Điền, Hương Điền và Tả Trạch, trong trường hợp có cống Cửa Khâu thì mực nước ở hạ lưu sông An Cựu sẽ giảm từ 0,4 - 0,5m. Rõ ràng, sự hiện diện của cống Cửa Khâu đã góp phần làm giảm khả năng và thời gian ngập lũ cho vùng hạ lưu sông An Cựu khi có sự điều tiết của các hồ chứa ở thượng nguồn kết hợp với đập Thảo Long và Cống Quan ở hạ nguồn. Tuy nhiên, điểm hạn chế của cống Cửa Khâu trong nhiệm vụ giảm ngập cho lũ sớm và lũ chính là làm giảm đi khả năng thoát lũ trên dòng sông chính và khả năng tự làm sạch của sông An Cựu...

Một số tác động của cống Cửa Khâu

**** Tác động tích cực***

Nếu đánh giá khách quan, có thể nhận thấy 38 năm qua cống Cửa Khâu đã có những đóng góp tích cực đối với sản xuất, đặc biệt là sản xuất nông nghiệp và sinh hoạt của người dân 20 phường xã thuộc thành phố Huế và các huyện, thị phía nam. Thông qua quy trình vận hành, cống đã làm tốt chức năng ngăn mặn (trước khi đập Thảo Long được xây dựng), giữ ngọt, hạn chế lũ tiểu mãn, lũ sớm và điều tiết mực nước phục vụ sản xuất nông nghiệp trong những năm qua. Từ đó góp phần mở rộng diện tích trồng lúa cũng như góp phần nâng cao và giữ vững sản lượng lúa cho khoảng 12.000ha lúa vùng đồng bằng thuộc hạ lưu sông An Cựu.

Thế nên có thể khẳng định rằng, mặc dù công Cửa Khâu chưa được đầu tư sửa chữa và nâng cấp với quy mô lớn nhưng cũng đã có những đóng góp thiết thực và hiệu quả đối với sự nghiệp phát triển kinh tế - xã hội cho một khu vực rộng lớn của tỉnh Thừa Thiên Huế.

*** Tác động tiêu cực**

Bên cạnh những tác động tích cực trên đây, công Cửa Khâu cũng gây ra nhiều hệ lụy và đó đều là những thách thức lớn không dễ giải quyết trong một sớm một chiều.

- Ách tắc dòng chảy và ô nhiễm môi trường nước

Những năm gần đây, bên cạnh mực nước sông An Cựu thường xuyên xuống thấp do lượng mưa ít và quá trình tích nước của các hồ chứa ở thượng lưu Sông Hương, dòng chảy của sông An Cựu thường xuyên bị chặn lại khi có lũ xảy ra để bảo vệ sản xuất nông nghiệp và nuôi trồng thủy sản của người dân vùng hạ lưu nên hiện tượng nước lớn, nước ròng mỗi ngày theo thủy triều trên sông An Cựu dần dần biến mất. Điều này góp phần khiến tình trạng ô nhiễm tích lũy trong nước rất cao. Đủ loại rác và chất thải từ nguồn thải dân cư và các chất độc như thuốc trừ sâu, thuốc diệt cỏ và phân bón tràn xuống nước tích tụ ngày càng nhiều do thiếu nguồn nước rửa trôi và dòng chảy bị tác động của nhiều yếu tố, trong đó có sự tác động của công Cửa Khâu.

Kết quả xét nghiệm mẫu nước tại đoạn giữa cầu An Cựu và cầu Kho Rèn vào thời điểm cá chết hàng loạt trên sông An Cựu tháng 8/2016 cho thấy (số liệu trong ngoặc là tiêu chuẩn cho phép theo Quy chuẩn kỹ thuật quốc gia về chất lượng nước mặt QCVN 08-MT:2015/BTNMT): nồng độ DO = 0 ($\geq 4\text{mg/l}$), $\text{NO}_2 = 2,5\text{mg/l}$ ($0,13\text{mg/l}$), nồng độ PO_4 cao gấp ba lần tiêu chuẩn cho phép, lượng khí độc (H_2S) trong nước cũng rất cao.⁽⁶⁾ Qua đó, cho thấy trình trạng ô nhiễm trên sông An Cựu đã đến mức báo động, nếu không có sự vào cuộc kịp thời của cơ quan chức năng và các nhà khoa học thì sông An Cựu sớm muộn sẽ bị chính chúng ta “bức tử”.

- Nguồn lợi thủy sản mất dần

Theo Tiến sĩ Trần Hữu Tuyên - Trưởng Khoa Địa chất và Môi Trường, Trường ĐHKH Huế, sự hiện diện của công Cửa Khâu đã ảnh hưởng không nhỏ đến dòng chảy, mức độ bồi tụ phù sa ở cửa công và sông An Cựu, một số loài cá tầng đáy đã bị cản trở khi theo dòng chảy di cư từ Sông Hương vào sông An Cựu để cư trú và sinh sản. Các loài cá trắng trên sông ngày càng ít và dần thay thế trong hệ thủy vực bằng các loài cá đen nước tĩnh như cá lóc, cá trê và các loài cá ngoại lai như cá rô phi... Nguyên nhân của hiện tượng này là dòng chảy bị cản trở nên hệ sinh thái sông ngòi đã dần bị chuyển sang hệ sinh thái ao hồ.

Trao đổi với người dân sống trên khu vực sông An Cựu, tất cả đều có chung nhận định rằng nguồn lợi thủy sản trên sông An Cựu ngày càng bị suy giảm nghiêm trọng do dòng chảy bị cản trở, không còn được lưu thông như trước đây nên môi trường sống của các loài cá và thủy sinh ngày càng bị ô nhiễm. Đây cũng là lý do dẫn đến hàng năm cá chết và nổi lên mặt sông khá nhiều, nhất là năm 2016 cá chết nổi trắng mặt sông An Cựu.

- Hạn chế giao thông đường thủy

Dưới triều đại nhà Nguyễn, sông An Cựu là thủy lộ quan trọng để vận chuyển hàng hóa và đi lại của người dân từ phía nam Kinh Thành Huế với vùng đầm phá Cầu Hai và ngược lại. Cho đến thập niên 1980, vẫn còn nhiều thuyền đồ lưu thông trên sông An Cựu. Tuy nhiên, sau khi có các cây cầu mới bắc qua sông An Cựu và đặc biệt là cống Cửa Khâu được xây dựng đã gây cản trở và làm thay đổi điều kiện giao thông đường thủy trên sông An Cựu. Cầu cống, bèo lục bình, quá trình bồi tụ phù sa do mưa lũ và quá trình biến đổi khí hậu, địa chất gây tắc nghẽn dòng sông. Thuyền bè có kích thước lớn như thuyền rồng (thuyền đôi) phục vụ du lịch và chuyên chở du khách xuôi dòng An Cựu không thể qua được cống Cửa Khâu vì cống chỉ có thiết kế âu tàu rộng 4m. Đây chính là điểm hạn chế lớn về mặt giao thông của cống Cửa Khâu trong bối cảnh phát triển kinh tế xã hội, đặc biệt là ngành du lịch hiện nay. Vì thế, đã đến lúc các cơ quan chức năng và tỉnh Thừa Thiên Huế cần xem xét đưa ra giải pháp về cống Cửa Khâu nhằm khôi phục lại một tuyến đường thủy nội địa vốn có từ hàng trăm năm trước, đồng thời góp phần thúc đẩy các tour du lịch trên sông An Cựu phát triển.

4. Kết luận

Thứ nhất, qua quá trình khảo sát tại cống Cửa Khâu chúng tôi nhận thấy rằng: về thực trạng, cơ sở vật chất và hệ thống đóng mở của cống mặc dù có xuống cấp do tác động của thời tiết và những yếu tố khách quan khác nhưng vẫn chưa nghiêm trọng, cống vẫn còn vận hành ổn định, đảm bảo hoàn thành chức năng phòng chống lũ tiểu mãn, lũ sớm, phục vụ tưới tiêu cho khoảng 12.000ha lúa thuộc đồng bằng các huyện thị ở hạ lưu sông An Cựu.

Thứ hai, khi đập Tháo Long và các công trình thủy điện, hồ chứa nước ở thượng nguồn (Bình Điền, Hương Điền, Tả Trạch) đi vào hoạt động đã làm mất đi chức năng ngăn mặn của cống Cửa Khâu do Sông Hương đã không còn nhiễm mặn và mùa kiệt.

Thứ ba, bên cạnh những tác động tích cực, sự hiện hữu của cống Cửa Khâu gây cản trở cho tàu thuyền đi lại mà hậu quả đáng tiếc nhất là không thể khai thác du lịch đường sông trên sông An Cựu; làm cản trở dòng chảy, gây bồi lắng phù

sa... làm ảnh hưởng đến cảnh quan và phát sinh nhiều vấn nạn về môi trường. Nguyên nhân chính của những tác động này một phần do các cấp, các ngành có liên quan chưa chú trọng khai thác các giá trị tiềm năng du lịch, phát triển kinh tế - xã hội trên sông An Cựu cũng như cơ chế quản lý, vận hành, đầu tư nâng cấp khai thác cống hiện nay chưa được đầu tư đúng mức. Từ đó dẫn đến sự thụ động trong việc tổ chức nghiên cứu phương án và bố trí nguồn kinh phí đầu tư nâng cấp mở rộng hoặc di dời hay phá dỡ cống Cửa Khâu để trả lại cảnh quan thông thoáng cho dòng sông.

Thứ tư, về lý thuyết hiện nay trên hệ thống Sông Hương đã có đập Thảo Long, Cống Quan ở hạ nguồn, các hồ Bình Điền, Hương Điền, Tả Trạch ở thượng nguồn đảm trách nhiệm vụ ngăn mặn, hạn chế lũ tiểu mãn, lũ sớm, điều tiết nước phục vụ sản xuất nông nghiệp của tỉnh Thừa Thiên Huế nói chung và vùng hạ lưu sông An Cựu nói riêng, nên chúng ta có thể phá bỏ cống Cửa Khâu. Nhưng trên thực tế hiện nay do mức độ bồi lắng, rác thải và bèo lục bình dày đặc trên nhiều đoạn sông, và việc người dân tận dụng lòng sông để nuôi cá khiến cho sông An Cựu bị tắc nghẽn, dòng chảy không được lưu thông. Bên cạnh đó, hệ thống đê bao dọc các cánh đồng chưa được củng cố, nhiều đoạn đê tạm thiếu kiên cố không đủ khả năng phòng chống lũ tiểu mãn, lũ sớm tràn vào đồng ruộng khi tiến hành phương án phá dỡ cống Cửa Khâu. Vì thế, theo chúng tôi trước mắt cống Cửa Khâu với các chức năng và đóng góp như hiện tại thì chưa thể phá dỡ đi. Nếu muốn phá dỡ hoặc di dời cống Cửa Khâu đến một địa điểm khác thì cần phải có một nghiên cứu chuyên sâu, đánh giá đầy đủ mọi tác động và hiệu quả các phương án, đồng thời bố trí nguồn kinh phí nạo vét lòng sông, thu gom bèo lục bình, rác thải, xây dựng và hoàn thiện hệ thống đê bao dọc sông An Cựu, có như thế khi tháo dỡ hoặc di dời cống Cửa Khâu đến một địa điểm khác mới không làm ảnh hưởng đến hoạt động sản xuất và đời sống của người dân địa phương.

L P

CHÚ THÍCH

- (1) Tên công trình này theo hồ sơ của ngành thủy lợi là “cống Phú Cam”. Cách gọi này vừa sai về địa danh, nguyên là Phủ Cam, vùng đất nơi tọa lạc nhà thờ Chính tòa Phủ Cam hiện nay, vừa không đúng về lịch sử. Vùng đất này nguyên có tên là Cửa Khâu, nơi sông An Cựu nhận nước từ Sông Hương, trước nữa là cửa kênh Ông Hoàng. Vì thế, theo chúng tôi, nên gọi là cống (hoặc đập, theo cách gọi dân gian) Cửa Khâu. Cách đặt tên các công trình cơ sở hạ tầng như cầu, cống... một cách tùy tiện của các ngành chức năng không phải là chuyện hiếm ở Thừa Thiên Huế.
- (2) Trạm Cửa Khâu và đập Thảo Long thuộc Công ty TNHH NN MTV Quản lý Khai thác Công trình Thủy lợi tỉnh Thừa Thiên Huế.
- (3) Công ty Xây dựng và Cấp nước Thừa Thiên Huế (2009), *Kỷ yếu 100 năm Nhà máy nước Huế 1909-2009*.

- (4) Nguyễn Công Hoài, Báo cáo khoa học kết quả đề tài NCKH cấp tỉnh tỉnh Thừa Thiên Huế “*Đánh giá sự biến động của dòng chảy và môi trường nếu loại bỏ một số cống đập ở hạ du khi có các công trình thủy lợi, thủy điện trên dòng sông chính*”, Thành phố Hồ Chí Minh, tháng 10/2010.
- (5) Nguyễn Công Hoài, tài liệu đã dẫn.
- (6) <https://stnmt.thuathienhue.gov.vn/?gd=11&cn=32&tc=2803>, truy cập ngày 28/11/2018.

TÓM TẮT

Cống Cửa Khâu là công trình ngăn mặn, hạn chế lũ sớm và điều tiết nước phục vụ sản xuất, đặc biệt là sản xuất nông nghiệp cho các huyện thị vùng hạ lưu sông An Cựu. Công trình được hoàn thành và đưa vào sử dụng từ năm 1980. Tuy nhiên trong những năm gần đây, khi các công trình hồ chứa-thủy điện (Bình Điền, Hương Điền, Tả Trạch) và đập Thảo Long trên hệ thống Sông Hương đi vào hoạt động, vai trò của cống Cửa Khâu đã suy giảm, đặc biệt là chức năng chống nhiễm mặn từ Sông Hương vào sông An Cựu, do vậy, đã có nhiều ý kiến bàn về việc di dời hoặc tháo dỡ công trình này để trả lại sự thông thoáng cho dòng sông An Cựu.

Bài viết này tổng hợp ý kiến của các chuyên gia nhằm cung cấp thêm cứ liệu để xem xét việc nên hay không nên phá dỡ hoặc di dời cống Cửa Khâu trong thời điểm hiện tại.

ABSTRACT

ON THE NECESSITY OF CỬA KHÂU DRAINAGE ON AN CỰU RIVER

Cửa Khâu Drainage is a work for preventing saline water, limiting early flooding and regulating water for production, especially agricultural production of districts in the downstream area of An Cựu river. The work was completed and put into use since 1980. However, in the recent years, when the hydroelectric reservoir plants (Bình Điền, Hương Điền, Tả Trạch) and Thảo Long dam on the Perfume River system have been operated, the role of Cửa Khâu Drainage is no longer important, especially in preventing saline water from the Perfume River flowing into An Cựu River; therefore, there are many discussions on relocating or dismantling that drainage to return the clearness for An Cựu River.

This article summarizes the opinions of experts to provide further information in order to consider whether to dismantle or relocate Cửa Khâu Drainage or not.